

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

**Всеукраїнський науково-практичний семінар
«Розвиток освіти в добу Української революції
(1917–1921)»**

*Збірник матеріалів
Всеукраїнського науково-практичного семінару*

17 травня 2017 року

Київ – 2017

*Затверджено до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського,
протокол № 9 від 30 травня 2017 р.*

Редакційна колегія:

Березівська Л. Д. (голова редкол.), доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Зозуля С. М., кандидат історичних наук, заступник директора з наукової роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Страйгородська Л. І., кандидат історичних наук, заступник директора з науково-інформаційної та бібліотечної роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Літературний редактор:

Мося І. А., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Рецензенти:

Гавриленко Т. Л., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка;

Коляда Н. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Р 64

Розвиток освіти в добу Української революції (1917–1921) : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. семінару / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін. ; редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Зозуля С. М., Страйгородська Л. І. ; літ. ред. Мося І. А.]. – Київ : [ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського], 2017. – 103 с.

Збірник містить матеріали, в яких стисло викладено наукові повідомлення учасників Всеукраїнського науково-практичного семінару «Розвиток освіти в добу Української революції (1917–1921)», що відбувся в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського.

Редколегія не несе відповідальності за зміст публікацій. Відповідальність за зміст публікацій несе автор.

УДК 37(091)(477)"1917/1920"(082)

<i>Антонець Н. Б.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО СТВОРЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ВЧИТЕЛЬСЬКОЇ СПІЛКИ (1917)	36
<i>Бричок С. Б.</i> ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА ВОЛИНІ	38
<i>Гудовсек О. А.</i> ФОРМИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ШКОЛАХ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	40
<i>Селецький А. В.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ СЕКРЕТАРІАТУ ОСВІТИ УНР З УКРАЇНІЗАЦІЇ ШКОЛИ	41
<i>Січкач А. Д.</i> ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОГО ДОШКІЛЛЯ ЗА МАТЕРІАЛАМИ З'ЇЗДУ ДІЯЧІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ (Київ, 10–13 січня 1919 рік)	44
<i>Антипін Є. Б.</i> ІДЕЇ ПРО ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ПЕДАГОГІЦІ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921)	45
<i>Бондарчук Л. М.</i> СТОРІНКА ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА	47
<i>Вознюк О. В.</i> ЕТНОКОНФЕСІЙНІ ГРОМАДИ В ПОШИРЕННІ ЗНАНЬ У ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921 рр.)	49
<i>Шелюк Г. В.</i> УКРАЇНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ ВОЛИНІ В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	50
<i>Шпичак І. П.</i> СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦВІХУ В УКРАЇНІ (1920 р.)	52
Розділ 3. ОСВІТА ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І ДОРΟΣЛИХ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЗА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ УРЯДІВ	54
<i>Кульбіда С. В.</i> ПЕРШІ ЗАХОДИ З НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ НЕЧУЮЧИХ У ПЕРІОД ЗАРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	54
<i>Кравець Н. П.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ М. М. ТАРАСЕВИЧА В СПЕЦІАЛЬНІЙ ОСВІТІ	57
<i>Бащенко К. О.</i> ПОСТАТЬ ІВАНА СОКОЛЯНСЬКОГО В ПЕРІОД 1917–1921 РОКІВ	59
<i>Іванюшева Н. В.</i> ДАКТИЛЬНА АБЕТКА ДВАДЦЯТИХ РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ.....	61
<i>Лещенко Л. О.</i> АКТИВІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕЧУЮЧИХ АКТИВІСТІВ ПЕРІОДУ 17–21 РОКІВ МИНУЛОГО СТОЛІТТЯ	63
<i>Мужайло І. С.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ДЛЯ ГЛУХИХ НА ПОЛТАВЩИНІ.....	65
Розділ 4. ПОСТАТІ ОСВІТЯН ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	68
<i>Гавриленко Т. Л.</i> С. О. СІРОПОЛКО ПРО НОВУ УКРАЇНСЬКУ ПОЧАТКОВУ ШКОЛУ	68
<i>Лашко М. В.</i> ПРОСВІТНИЦЬКО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ М. ГРІНЧЕНКО В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921).....	70
<i>Мося І. А.</i> БАГАТОГРАННА ОСОБИСТІСТЬ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА.....	71
<i>Олійник В. В.</i> ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. ДУРДУКІВСЬКОГО ПРО НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ: ДОБА УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921).....	73

*Коляда Н. М.
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної
роботи Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДИТИНСТВА В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921)

В історії вітчизняної освіти, соціального виховання заслуговує на увагу та вивчення доба Української революції (1917–1921 роки) – період визвольної боротьби українського народу, коли короткочасна державна незалежність започаткувала нову національну систему освіти, що базувалася на демократичних засадах.

Для запровадження соціально-педагогічних ідей у життя в структурі Наркомосу на першому засіданні ради відділу соціального виховання (25 квітня 1920 р.) було засновано відділ соціального виховання – Ценсоцвих (згодом Головсоцвих). Загальні питання соціального виховання розглядала рада відділу, до складу якої, крім керівників підвідділів, входили представники політичних та профспілкових організацій. При раді організувалися тимчасові та постійні комісії, які займалися конкретними соціально-педагогічними проблемами (і рада, і комісії були державно-громадськими об'єднаннями, які забезпечували залучення сил громадськості до розробки політики у сфері соціального виховання). Виконання прийнятих радою і комісіями рішень доручалося чотирьом підвідділам соціального виховання: загально-організаційному; науково-педагогічному; охорони дитинства; дитячих закладів. У складі губернських і повітових відділів народної освіти також засновувалися підвідділи соціального виховання.

У липні 1920 р. декретом Раднаркому України було створено Раду захисту дітей (на чолі з головою Раднаркому), до складу якої увійшли усі „важелі управління” – наркоми охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення, продовольства і землеробства, представники Південного бюро ВЦРПС, Жінвідділу.

У бік соціального захисту дітей скеровує розвиток системи освіти І Всеукраїнська нарада з питань освіти (Харків, березень 1920 р.), під час якої було ухвалено „Схему народної освіти в УСРР”, що передбачала створення навчальних закладів двох типів: установи соціального виховання дітей до 15 років та професійно-технічні школи з дво-трирічним терміном навчання. На виконання рішень цієї наради було видано два основоположні документи – „Декларацію про соціальне виховання дітей” та постанову „Про дитячі будинки”, якими вносилися кардинальні зміни в систему народної освіти [3, с. 86].

Відповідно до „Декларації про соціальне виховання дітей” (затверджена 1 липня 1920 р.) в Україні запроваджувалась особлива система соціального виховання, яка охоплювала дітей від народження до 15 років, і головна мета якої вбачалася в охороні дитинства. Термін „охорона дитинства” у прийнятому

документі розглядався надто широко – як освіта, виховання, годування, одягання [2, с. 9–11].

Важливо, що основною формою соціального виховання проголошувалася не школа, а дитячий будинок. Прагнення керівництва українського Наркомосу замінити школу дитячим будинком пояснюється кількома причинами. По-перше, більше мільйона дітей у цей період були на межі голодної смерті, і єдиним порятунком для них була соціальна допомога з боку держави, яку передбачалося надавати в дитячих будинках. По-друге, керівництво Наркомосу України помилково вважало, що сім'я не спроможна розв'язувати нові завдання виховання і, більше того, негативно впливає на формування дитини. По-третє, організатори освіти, захоплені руйнівним пафосом щодо вітчизняної „старої школи”, вирішили використати дитячий будинок як альтернативу, як принципово нову форму організації дитячого колективу [2, с. 29–30].

В українській „Декларації про соціальне виховання дітей” було закладено інший підхід до організації освітньої системи, ніж у російських „Декларації...” та „Положенні про єдину трудову школу РРФСР”. Українська система освіти почала розвиватися інакше, ніж у Росії, що пояснювалося насамперед тим, що через голод і розруху з'явилася велика кількість безпритульних дітей, а багато дітей навіть у сім'ях не мали належних засобів до існування. Тому перед Наркомосом у цей час постало першочергове завдання – надати державне забезпечення дітям у спеціально створених для цього установах [4, с. 57].

Нормативному забезпеченню головного напрямку діяльності соцвиху – соціального захисту підростаючого покоління – було присвячено ряд документів: постанова Ради Народних Комісарів УСРР „Про заходи боротьби з дитячою безпритульністю” (11 червня 1921 р.), „Положення про соціально-правову охорону дитинства” (затверджене Ценсоцвихом 27 жовтня 1921 р.) та цілому ряді інших циркулярних листів, постанов та розпоряджень, що передбачали заходи по захисту дітей. Також з 1921 р. Наркомос УСРР видавав „Порадники соціального виховання” – спеціальні збірки директивних матеріалів про школу й виховання в Україні.

Під соціальним вихованням розумілася всезагальна організація дитинства, створення колективного життя всього дитячого населення. Саме колективний принцип життєдіяльності дитини став основою соціального виховання, основним фактором якого незабаром буде проголошено дитячий рух як основний фактор соціального виховання.

Список використаних джерел

1. Декларація Наркомосвіти У.С.Р.Р. про соціальне виховання дітей // Вісник Народнього комісаріату освіти У.С.Р.Р.. – 1920. – № 1. – С. 9–11.
2. Липинський В. В. Становлення і розвиток нової освіти в УСРР у 20-ті роки / В. В. Липинський. – Донецьк, 2000. – 247 с.
3. Нариси історії українського шкільництва: 1905–1933 : навч. посіб. / О. В. Сухомлинська [та ін.] ; за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Заповіт, 1996. – 304 с.
4. Цибулько Л. С. Соціальне виховання у вітчизняній педагогічній теорії та практиці 20-30-х років ХХ століття: дис. ... кан. пед. наук : 13.00.01 / Цибулько Людмила Григорівна. – Слов'янськ, 2005. – 185 с.

Відомості про авторів

Антипін Євген Борисович, старший викладач кафедри педагогіки та психології Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Антонець Наталія Борисівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України

Баліка Людмила Миколаївна, викладач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету

Бащенко Тетяна Павлівна, аспірант Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

Березівська Лариса Дмитрівна, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Бондаренко Вікторія Володимирівна, старший науковий співробітник Педагогічного музею України

Бондарчук Людмила Миколаївна, аспірант кафедри освіти дорослих факультету підвищення кваліфікації Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Бондарчук Оксана Борисівна, завідувач відділу наукової організації та зберігання фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Бричок Світлана Борисівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки початкової освіти Рівненського державного гуманітарного університету

Вараксіна Наталія Володимирівна, завідувач відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Венгловська Олена Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології Київського університету імені Бориса Грінченка

Вознюк Оксана Василівна, асистент кафедри теорії та історії педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Гавриленко Тетяна Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка

Гайда Лариса Анатоліївна, методист, керівник музею історії освіти Кіровоградщини комунального закладу "Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського"

Гудовсек Оксана Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки початкової освіти Рівненського державного гуманітарного університету

Гупан Нестор Миколайович, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України

Дубрівна Галина Миколаївна, старший викладач кафедри теорії та історії педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Зайченко Іван Васильович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України

Іванюк Ганна Іванівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології Київського університету імені Бориса Грінченка

Іванюшева Наталія Василівна, перекладач Київської організації Українського товариства глухих

Іващенко Віра Миколаївна, старший науковий співробітник відділу наукової організації та зберігання фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Капелюшний Валерій Петрович, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Кемпе Вероніка Юріївна, завідувач сектору обслуговування, соціокультурних комунікацій та міжнародних зв'язків відділу науково-документного забезпечення та соціокультурної діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Коляда Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кравець Ніна Павлівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психокорекційної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Кравченко Оксана Олексіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кропочева Наталія Миколаївна, науковий співробітник сектору джерелознавства та біографістики відділу історії освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Кульбіда Світлана Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

Лашко Михайло Васильович, кандидат педагогічних наук, молодший науковий співробітник Київського університету імені Бориса Грінченка

Лещенко Леся Олександрівна, учитель жестової мови ЗСШ № 6 м. Харкова

Лопатко Любов Анатоліївна, здобувач кафедри освіти дорослих факультету підвищення кваліфікації Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Міхно Олександр Петрович, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, директор Педагогічного музею України

Мося Ірина Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Мужайло Ірина Сергіївна, учитель В(З)СШ № 27 м. Києва

Олійник Валентина Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології Хмельницького інституту Міжрегіональної академії управління персоналом

Осьмук Наталія Григорівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Палійчук Руслана Іванівна, завідувач сектору рідкісних видань відділу наукової організації та зберігання фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Петренко Оксана Борисівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики Рівненського державного гуманітарного університету, директор Науково-методичного центру інноваційних технологій НАПН України

Попович Анжеліка Станіславівна, кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Потапенко Єлизавета Петрівна, магістрант кафедри педагогіки та психології Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Рудницька Тетяна Олександрівна, старший науковий співробітник Педагогічного музею України

Селецький Андрій Васильович, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу наукової реферативної та

аналітичної інформації у сфері освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Січкач Алла Дмитрівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та психології Київського університету імені Бориса Грінченка

Стельмашук Жанна Григорівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету

Страйгородська Людмила Іванівна, кандидат історичних наук, заступник директора з науково-інформаційної та бібліотечної роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Тарнавська Сніжана Вікторівна, кандидат історичних наук, завідувач сектору джерелознавства та біографістики відділу історії освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Ткач Марина Сергіївна, магістрант кафедри педагогіки та психології Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Шелюк Галина Василівна, викладач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету

Шпичак Інна Петрівна, старший викладач кафедри педагогіки, психології та корекційної освіти Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти